

Emlékezés Oplatka Andrásra

Az alábbiakban a 2020 májusában elhunyt Oplatka András történészre, újságíróra, '56-os emigránusra, a *Neue Zürcher Zeitung* tudósítójára emlékezünk. Hat éven keresztül tudósította lapját Magyarországról, ám már jóval korábban, a rendszerváltás időszakában figyelemmel kísérte hazája történelmének alakulását. A most következő beszélgetés a *Húsz év után. Interjúk a rendszerváltásról 2008–2009-ben* című, Szabó László Zsolt és Tóth Gy. László által szerkesztett kötetben megjelent interjú rövidített, szerkesztett változata (Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek 43., 2019, 173–185).

35 éven keresztül számol be tudósítóként vagy újságíróként a közép-kelet-európai térség történéseiről az egyik legnépszerűbb német nyelvű újság, a *Neue Zürcher Zeitung* hasábjain. Több 19. és 20. századi magyar író értő német műfordítója, aki mindemellett kiváló monográfiában foglalta össze a legnagyobb magyar, Széchenyi István életét.¹ Legújabb könyvében a rendszerváltáshoz visszatérve a magyar határnyitás történetét dolgozta fel, már-már krimibe illő részletességgel.

Oplatka András hosszú ideig Andreas Oplatkaként ismertük. Hogyan van ez? Hogyan lett Oplatka Andrásból Andreas Oplatka, és hogyan lett Andreas Oplatkából Oplatka András újra?

A dolog roppant egyszerű. Én itt születtem Budapesten. 14 esztendő voltam '56-ban, amikor a családom elhagyta az országot. Svájcban az iskolai éveimtől kezdve – a középiskolát ott végeztem – engem mindig Andreasnak hívtak, keresztnévvel. Ennek ellenére még a svájci okmányaimban, útlevelemben is András van, mert ezt nem fordították le, de professzionális életemben újságíróként mindig az Andreast használtam, lévén, hogy német nyelvű újságíró voltam, vagyok. Az volt azonban mindig a saját meggyőződésem, hogy ha magyarul publikálok, mindig az András nevet kell használnom. Nem jelent ez semmi pro vagy kontra demonstrációt, hanem egyszerűen úgy gondoltam, hogy egy magamfajta ember számára nagyképeség lenne, hogy ha most itt Magyarországon egy könyvet megjelentetek, azt német vezeték- vagy keresztnévvel tenném meg.

Ön a *Neue Zürcher Zeitung* újságírója és szerkesztője volt, amelyik a vezető svájci, illetve az egyik vezető német nyelvű napilap Európában. Hogyan tudott kvázi idegenként beilleszkedni abba a világba?

Néhány szóval ezt nagyon nehéz elmondani. Ha valaki 14 esztendő korában kerül Svájcba, ott végzi a középiskolát, ott jár egyetemre, beépül az ottani társadalomba. A svájci társadalom nagyon toleráns, ilyen tekintetben az első generációkat, pláne a második generációs bevándorlókat – nem csak az értelmiségieket – nagyon könnyen befogadja. Amikor a *Neue Zürcher*hez kerültem '68-ban, akkor végeztem az egyetemen, és az egyetlen kérdés az volt, hogy svájci állampolgár vagyok-e már. Azt mondták, az állampolgárság lenne a dolognak az egyik feltétele, mivel az újság nagyon ügyel arra, hogy semleges országból jövő állampolgárok írják a lapot.

Melyik rovatban dolgozott a *Neue Zürcher Zeitung*nál?

Majdnem mindig a külpolitikaiban. Húsz évig voltam tudósító Stockholmban, Párizsban, Moszkvában, végül érdekes módon itt, Budapesten. Egyetlen egyszer, főszerkesztőm heves rábeszélésére szakítottuk meg mindezt: Stockholm és Párizs között három évet töltöttem a kulturális rovatnál, de onnan gyorsan elmenekültem.

Ön kívülről és belülről is megfigyelte a magyar rendszerváltás történetét, illetve időszakát. Mennyiben volt ez előny, és mennyiben volt ez hátrány az ön számára?

¹ Oplatka András: *Széchenyi István*. Budapest, Osiris, 2005.

Oplatka András 1985-ben. (Forrás: Wikimedia Commons / Albin Olsson)

Azt hiszem, inkább csak előny volt. Nyilván a nyelvi nehézségek hiánya, az, hogy nagyon sok mindenkit és egyre több embert ismertem ebben az országban, előny volt. A hetvenes évek végétől kezdve elég rendszeresen jártam az országba magánemberként, jó részben azonban újságíróként is. Volt egy olyan érzésem, hogy ebben az országban valami elkezdődött, egy folyamat megindult, amit elsősorban gazdasági, társadalmi folyamatként éreztem, de amely idővel a politikára is hatott. Az volt a nagyon erős meggyőződésem, hogy az ország útja az úgynevezett szovjet szocialista blokkból kifelé vezet, és egyszer majd eljön a nap, amikor a párt már nem fog tudni többé ellenőrizni.

Ezt Ön már a hetvenes években érezte?

Ezt roppant könnyű lenne utólag így állítani, és sokan állítják, hogy ők már előre látták, hogy össze fog omlani a Szovjetunió, csak nem írták le. Én sem írtam le, de van egy súlyos tanúm itt, Budapesten, egy valahai osztálytársam. A nyolcvanas évek elején egyszer Párizsban együtt ebédeltünk, és én azt mondtam neki, hogy „Bálint, ez az ország idővel ki fog kerülni ebből a blokkból”. Azt mondta: „Isten adná, hogy igazad legyen, de nem hiszek benne.” Akkor kötöttünk egy fogadást. Nagyon óvatos fogadás volt, mert azt mondtam, amikor hatvanévesek leszünk, tehát 2002-ben, Magyarországon,

illetve Budapesten lesz Nagy Imre utca vagy Nagy Imre tér. Fogadtunk egy vacsorában, amit a vesztes fizet, és a győztes hívja meg a vendégeket, a barátokat. Már 1990 tavaszán abszolváltuk a vacsorát Budapesten – és Bálint fizetett, mint a katonatiszt...

Melyek voltak azok a történések, amelyek felgyorsították a folyamatot – hogy ne 2002 legyen az időpont, hanem 1990?

Nyilvánvalóan a nemzetközi háttér. Magyarország a hatvanas évek közepétől valamivel hosszabb pórázon volt, mint a többiek, és ezt 1956-nak köszönhetette. Nem a pártnak és Kádár János jószágának, hanem azoknak a fiúknak, akik meghaltak a pesti utcákon. Ez az erőszak olyan nyelvezet volt, amit Moszkvában és a budapesti pártközpontban is értettek: úgy értelmezték, hogy ennek nem szabad megismétlődnie, tehát ezzel a néppel másképpen kell bánni. '56-nak tehát az ország rendkívül sokat köszönhet, mert a nehéz évtizedeket valamivel könnyebben tudta átélni, mint akár Csehszlovákia, vagy főleg Románia. A másik feltétel nyilván az volt, hogy a nyolcvanas évek elejére-közepére rendkívül meggyengült a Szovjetunió, és '85-ben a főtitkári széket Gorbacsov személyében olyasvalaki foglalta el, aki ugyan nem oda akart kilyukadni, ahová kilyukadt, de a szovjet hatalmi érdekeket nem tudta

és nem is akarta úgy képviselni, mint az elődei. Etikai értelemben erőssége volt, hogy az erőszakot próbálta kerülni.

Lehet, hogy Gorbacsov hatalomra kerülése ennek a szovjet meggyengülésnek volt az egyik jele, kifejezési formája?

Nyilvánvalóan, illetve kísérlet volt arra, hogy egy viszonylag fiatal főtítkárral megpróbálják ezt a gyengeségi folyamatot ellensúlyozni. A Csernyenko-féle főtítkárság, ami '84-85-ben alig egy évig tartott, tragikomédia volt, és tulajdonképpen jelképezte az egész Szovjetunió legyengülését, betegségét, amit persze akkor nem láttunk így... Abban a pillanatban, hogy a Szovjetunió valamelyest elvesztette ellenőrzési képességét ebben a térségben, azonnal előjött az a két ország, amely történelmi hagyományainál, társadalmi struktúrájánál fogva mindig a legrebellisebb volt: Lengyelország és Magyarország. Rögtön elkezdtek keresni a szabadulást, a tágítás lehetőségeit.

Nem lehetséges, hogy a kelet-európai rendszerváltozások egyfajta megírt, vagy meg nem írt, de elfogadott forogatókönyv alapján jöttek létre?

Ebben nem nagyon hiszek. Tudom, hogy vannak ilyen elméletek, de az elméletek rendszerint a máltai konferenciához² csatlakoznak, annak révén próbálják ezt a folyamatot tárgyalni. Ez azonban 1989. december elején volt, addigra azért már nagyon sok minden lejátszódott.

Máltán tulajdonképpen elfordulás következett a Brezsnyev-doktrínától...

A Szovjetunió lebegtette a Brezsnyev-doktrínát,³ nemigen lehetett tudni, mi lesz, mindig kétértelműek voltak a nyilatkozatok erről a témáról. Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió gazdaságilag olyan mértékben legyengült, hogy azt a globális, hatalmi, hódító ambíciót, amivel Lenin és követői síkra szálltak, egyszerűen már nem képes megvalósítani. Nyilvánvaló volt, hogy a fegyverkezési versenyben a Szovjetunióknak valamilyen

egyetértésre kell jutnia az Egyesült Államokkal, és ez egy a többi problémát felülíró, fontos érdek volt. Ráadásul nem kompromittálhatta magát (és Gorbacsov ezt értette!) egy új '68-as vagy '56-os bevonulással, vagy a lengyel fejlemények erőszakos leállításával.

Nem lehetséges, hogy a kelet-európai országok szabadon engedése volt az ellenalku azzal szemben, hogy az Egyesült Államok felhagy a csillagháborús tervekkel, amelyek a szovjet gazdaságot végül is csődbe vitték?

Azt hiszem, hogy ez inkább egy hallgatóságos megállapodás, vagy inkább cinkos egyetértés volt. Nem olvastam, hogy valaki bizonyította, bizonyítani tudta volna, hogy erről valóban formális megállapodás létezett volna. Úgy gondolom, egyszerűen győzött a realista belátás, hogy a Szovjetunió ezt a versenyt elvesztette.

Nemrégiben jelent meg egy fantasztikus könyve,⁴ amely olyan, mint egy kémregény.

Köszönöm a fantasztikus jelzót...

Egy döntés története a magyarországi 1989-es határnyitás történetét elemzi. Mennyiben járult hozzá ez a határnyitás ahhoz, hogy ez a rendszerváltozás megtörténhessen, akár csak Magyarországon, valamint a berlini fal leomlásához?

Azt gondolom, hogy Magyarországon a határnyitás a rendszerváltozáshoz nem túl sokat tett hozzá, hiszen ez elsősorban nem is magyar ügy volt. Az ország vezetősége határozott úgy, hogy lebontja a vasfüggönyt, ez volt az első döntés, aminek következtében jöttek aztán a németek, mert itt lyuk volt a falon, át lehetett jutni. Akkor kellett arról dönteni, hogy a már nem drótsövénnyel védett, de még mindig fegyveresen őrzött határt is meg kell-e nyitni. Ez történt meg aztán szeptemberben. Magyarország számára ennek nagy jelentősége a rendszerváltozásban nem volt, hiszen az egyik nagy érv az volt, hogy a magyarok immár világútlevelel rendelkeznek, akkor

² George H. W. Bush amerikai elnök és Mikhail Szergejevics Gorbacsov szovjet pártfőtítkárral találkozója 1989. december 2-3-án. A konkrét megállapodások nélküli, ugyanakkor a hidegháború jelképes végeként ünnepeelt találkozó nagy részét tette ki a német és a kelet-európai kérdés megvitatása.

³ Brezsnyev-doktrína: A korlátozott szuverenitás doktrínája, amelynek konkrét megfogalmazása az 1968-os csehszlovákiai bevonuláshoz kötődik. Eszerint nem az adott szocialista ország belügyének, hanem az egész blokk ügyének számít, ha egy ország túlmegy a változások egy bizonyos – kimondatlanul a Szovjetunió által megszabott – határán.

⁴ Oplátka András: *Egy döntés története. Magyar határnyitás, 1989. szeptember 11., nulla óra*. Budapest, Helikon, 2008.

minek őrizzük vasfüggönnyel a határt, ha amúgy is mindenki odamegy, ahová kedve tartja. A vasfüggönnyt tehát 1989. május elejétől kezdve a magyar határőrség, a hadsereg lebontotta, de a határt továbbra is őrizték, mert ez volt a biztosíték, amit az NDK-nak adtak, hogy ez továbbra sem lesz zöld határ. Kiderült, hogy ezt nem lehetett olyan eredményesen őrizni, mint addig, a keletnémetek nyomása a határra pedig már annyira megnőtt '89 nyarán, hogy szeptember elejére végül valamit határozni kellett. A dologban a politikusok már határoztak. Ebben a pártnak már nem sok szava volt. Ne gondoljuk, hogy ez akkor, nyáron a magyar kormány számára egy első számú történet volt, az egyike volt a rengeteg gondnak. A német egyesítés szempontjából viszont – Magyarországgal ellentétben – az előtörténet rendkívül jelentős eseménye volt.

A könyvben elég jól adatolja álláspontját. Ugyanakkor az is benne van ebben a könyvben, hogy Németh Miklós talán többet tudhatott, mint Horn Gyula, hiszen ő tárgyalta Gorbacsovval erről a kérdéstről, és ott lényegében nem kapott negatív visszajelzést. Mennyiben volt ez meghatározó?

Csak részben, ugyanis ez a tárgyalás 1989. március 3-án volt Moszkvában. A kérdés akkor csak úgy merült fel, hogy Magyarország le kívánja bontani a vasfüggönnyt a nyugati határon, és ehhez mit szól a Szovjetunió. A magyar kormányfő tájékoztatásként, kész döntésként közölte mindezt. Ekkor Gorbacsov nagyon furcsán valami olyasmit mondott, hogy ő nem érti, hogy ez mitől probléma. Németh Miklós akkor úgy jött vissza Budapestre, hogy a vasfüggönnyt lebonthatjuk. A második döntés előtt azonban, hogy kiengedjük a keletnémeteket, ilyen közvetlen, Moszkvával történő tárgyalások nem voltak.

Ezen az 1989. márciusi Gorbacsov–Németh Miklós-megbeszélésen szóba került a Magyarországon tárolt szovjet nukleáris fegyverek kérdése is. Nagyon érdekes, ahogy leírja a könyvében, hogyan reagáltak erre, illetve, hogy egyáltalán voltak ilyen fegyverek, amit mi nem is tudtunk annak idején – és hogy ezeket hogyan is vonták ki az országból...

Ahogy Németh Miklós nekem és valamivel előttem már a magyar származású amerikai professzornak,

⁵ Tőkés Rudolf: *A kialkudott forradalom*. Budapest, Kossuth, 1998.

⁶ Rizskov, Nyikolaj Ivanovics (1929): Szovjet politikus. 1982 és 1985 között az SZKP KB titkára, 1985 és 1991 között a Politbüro tagja, a szovjet minisztertanács elnöke.

Tőkés Rudolfnak is elmesélte,⁵ maga is meglepődött, mikor ezzel a ténnyel szembesítették mint kormányfőt. Közvetlenül a megválasztása után alá kellett írnia egy titkos szerződést a Honvédelmi Minisztérium pincéjében, amelyben rögzítették ezeknek a fegyvereknek a titkos támaszpontját. Rakéta robbanófejekről volt szó, ezek a Balatonfelvidéken voltak. Németh Miklós elmondta, hogy azonnal elhatározta, hogy az lesz az egyik legfontosabb külpolitikai célja, hogy megpróbálja ezeket a fegyvereket eltávolíttatni. Németh Miklósnak arra a felvetésére Moszkvában, hogy a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásáról kellene tárgyalni, Gorbacsov pozitívan reagált olyan értelemben, hogy tárgyalhatnak. Az atomfegyverek kérdésében viszont kódosító, elutasító volt, és azt mondta, erről ők döntenek, és tudatják a döntést a magyar féllel. Erre november végén került sor, amikor megjelent a szovjet nagykövet Németh Miklósnál, és átadott egy levelet, amelyben Nyikolaj Rizskov szovjet miniszterelnök⁶ közölte, hogy a kivonás néhány nap alatt megtörtént. Nyilvánvalóan azért vonták ki 1989 végén az atomfegyvereket Magyarországról, mert Moszkvában megértették, hogy az ország számukra elveszett.

Térjünk vissza egy kicsit a határnyitáshoz: a német egyesítés szempontjából milyen fontoságú volt ez a magyar lépés?

A berlini fal leomlásáig, 1989. november elejéig nagyon fontos volt. A magyar határ nyitva maradt szeptember 11-étől kezdve, így aki eljutott Magyarországra, mehetett tovább. Körülbelül ötvenezer keletnémet állampolgár távozott Magyarországon keresztül november elejéig Nyugat-Németországba. Előtte, már augusztus második részében jó néhány ezer keletnémet hagyta el az akkor még őrzött határon a keleti blokkot Magyarországon keresztül. Ez erősen felgyorsította a keletnémet állam kivérzését, Erich Honecker bukását, és annak a belátását (1990 elején), hogy a két német állam egyesítése elkerülhetetlen. Ez a folyamat feltehetően végbement volna a magyar határnyitás nélkül is – bár hipotetikus, amit mondok, de valószínűleg lassabban, később következett volna.

Térjünk vissza Magyarországra: 1989-ben már léteztek új vagy újjáalakult pártok. Mi volt a véleménye ezekről?

Magyarországon már 1988-tól kezdve ellenzéki csoportosulások, később pártok léteztek. Létezett egy ellenzék, amelyet Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban számon tartottak, és nagyon figyeltek arra is, hogy ezzel az ellenzékkel a még mindig egypárti állam hogyan bánik. A Nyugat nagy politikai jelentőséget tulajdonított annak, hogy a pluralizmus képződése megindult. Mindennek jelentősége volt az egész határnyitás-történetre is: amit a keletnémet állam követelt akkor, hogy küldjük vissza a menekülteket Kelet-Németországnak, 1989 nyarán az ellenzék által teremtett politikai állapotban már elképzelhetetlen volt. A magyar kormány sem akarta már ezt akkor, de ha akarta volna sem negligálhatta volna az emberi jogokat.

Ugyanakkor azt írja a könyve vége felé, hogy ennek az ellenzéknek a megítélése nyugati szempontból nem volt annyira egyértelmű. Mark Palmer amerikai nagykövet jó kapcsolatokat épített ki az ellenzékkel, Bush elnök és Baker külügyminiszter viszont nem igazán értette ezeket az embereket, nem voltak biztosak abban, hogy képesek lesznek egy ország vezetésére. Másrészt a nyugat-európai politikusok jó kapcsolatokat építettek ki a reformkommunistákkal, tudták kik ők, mit akarnak, és bennük talán jobban bíztak. Mégis, a kerekasztal-tárgyalásokon, úgy tűnik, az ellenzék aratott sikert. Mi lehetett ennek az oka, illetve mi volt ennek a fogadtatása?

Nyugatról üdvözölték az ellenzékot, de talán erősebben beszéltek a közvéleményről és a sajtóról mint a háttérben lévő politikusokról. Utóbbiak tartottak attól, hogy Lengyelországban és Magyarországon megindul egy olyan gyors reformfejlődés, ami túlmegy a szovjetek által még tolerálható határokon, beavatkozásra kényszeríti a Szovjetuniót, és magát Gorbacsovot is megbuktathatja. Másrészt a nyugatiak valóban jó személyes kapcsolatokat építettek már évek óta a magyar reformkommunista vezetéssel, ezekről általában nem szívesen mondtak volna le. Talán bizonyos joggal lehetett olyan érzésük, hogy a semmiből támadt új politikai ellenzékot nem ismerik, kaotikusnak tűnik a gondolkodásmódjuk. Hiszen ha valaki másfél esztendővel korábban azt mondta volna az 1990

tavasán megalakult Antall-kormány tagjainak, hogy másfél esztendő múlva kormánytagok lesznek, mindezt teljesen valószínűtlennek tartották volna. Magyarán az egész ellenzék alapján nem lehetett felkészült, és nem lehetett olyan meggyőző az első hónapokban, mint amikor Bush elnökkel találkoztak már 1989 nyarán. De még Bushnak is az volt a meglátása, hogy elég zavaros a társaság.

Mi volt a vélemény az első szabadon választott magyar kormányról? Említette, hogy nem voltak annyira ismertek a nyugati politikusok számára.

A nyugati politikusok általában realisták. Abban a pillanatban, hogy valami változik, és demokratikus fedezete van, elfogadják a realitást, és folytatják az együttműködést. Első fokon még csak nem is kormányokról beszélnek, az Antall-kormánynak egyébként jó fogadtatása volt a sajtóban és politikai körökben egyaránt. Elsősorban az volt nagyon kellemes meglepetés és élmény, hogy a szabad választások rendben, normális körülmények között zajlottak le, úgy, mint bármelyik más országban, megcáfolva azokat a néha mindmáig hallható híreszteléseket, hogy ezeknek az országoknak nincs demokratikus múltjuk, bele kell szokniuk. Magyarországon a demokratikus intézmények megteremtése az Antall-kormány alatt rendkívül gyorsan és rendkívül meggyőző módon történt meg.

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a kádári „alvó struktúrák” mind a mai napig megmaradtak a magyar társadalomban és a közéletben. Mi lehet ennek az oka, hogy sokunknak ilyen érzésünk van?

„Tetszettek volna forradalmat csinálni...”⁷ Erre nekem van egy saját, külön bejáratú elméletem. Azt gondolom, hogy ez a történet egészen 1956-ig megy vissza és azzal függ össze, hogy Magyarországon a diktatúra ugyan rossz volt, de '56-nak köszönhetően „puha” is. Összehasonlítva például Csehszlovákiával, ahol 1968-ban nagyon mély benyomást keltő passzív rezisztencia volt ugyan a lakosságban, de nem volt fegyveres ellenállás – ezt a Szovjetunió a gyengeség jeleként értelmezte. Mindennek következtében Csehszlovákia 1968 után egy neosztálinista diktatúrát kapott, Magyarország azonban, miután lecsengett a bosszúhadjárat – aminek százak estek áldozatul –, egy kiegyezéssel, soha le nem írt, nem garantált, törvénybe nem iktatott, de *pro forma* kiegyezéssel diktatúra alakult ki. Ennek következtében a nyolcvanas évek végén a magyar pártnak

⁷ Antall József miniszterelnöknek tulajdonított mondat, aki ezzel MDF-en belüli kritikusaiknak kívánt üzenni a változások korlátairól.

lett egy reformszárnya, ami a rendszerváltásban partner volt. Erről szóltak a kerekasztal-megbeszélések. Csehszlovákiában a párt nem volt partner, ott bársonyos forradalomról beszélünk. Ellenség létezett, amelyik a rendszerváltáskor eltűnt, és az utána jövő csehszlovák kommunista párt már valami egész más volt: azzal kezdte, hogy a vezető kommunistákat kizárta a soraiból. Csehszlovákiában ráadásul hoztak néhány szabályt, például, hogy aki egy bizonyos szint felett benne volt a kommunista uralomban, az öt esztendeig a közügyekben nem vehet részt.⁸ Sokkal komolyabb mértékben végbement a pártvagyon valóban új állami tulajdonba vétele is – ez Magyarországon éppen a kiegyezés miatt nem történt meg. Végeredményben tehát 1956 és 1968 különbözőségében keresendő a '89-es különbség Csehszlovákia és Magyarország között.

Itt fel kell tennem a kérdést: egyáltalán megtörtént a rendszerváltás Magyarországon?

Itt a nagy kérdés, hogy mit értünk rendszerváltás alatt. Nekem egyszer Budapesten egy munkásember azt mondta az Antall-kormány harmadik-negyedik évében, amikor ez a kormány már kezdett nagyon népszerűtlenné válni, hogy „uram, mi azt hittük, ha az MDF-re szavazunk, úgy élhetünk, mint az osztrákok”. Ha valaki így képzelte el a rendszerváltást, akkor ez mindmáig „nem jött be”. Ha a rendszerváltást úgy képzeljük el, hogy olyan politikai és gazdasági struktúrákban élhetünk, amelyek biztosítják azt, hogy az ország, amennyiben él a lehetőségekkel, akkor a helyzetét állandóan javítani tudja, akkor a rendszerváltozás megtörtént. Ha valaki elégedetlen a mai helyzettel és a rendszerváltást próbálja ezért hibáztatni, akkor a kérdés inkább az, hogy az ország miért nem élt azokkal a lehetőségekkel, amelyek a rendszerváltozásból adódtak.

Egy utolsó kérdésem volna még: ha most kellene fogadni valakivel, hogy mikor fogja Magyarország elérni azt a fejlettséget, amelyről az a munkásember gondolta, hogy három év alatt el fog érni, milyen évszámot mondana?

Óvakodnék évszámot mondani. Volt egy főszervezőm, akit nagyon tiszteltem, azt mondta: hajlandó politikai prognózisokat állítani a következő két hétre és húsz éven túl, de a kettő között nem.

⁸ Csehszlovákiában 1991-ben fogadtak el lusztrációs törvényt, amely arról rendelkezett, hogy az államvédelem tisztjei és munkatársai, magas beosztású pártfunkcionáriusok vagy a munkásőrség vezetői nem tölthetnek be bizonyos tisztségeket az államigazgatás, a hadsereg és a rendőrség területén. Nem zárta ki viszont, hogy választott tisztségeket betölthessenek a cseh közéletben.

Nyilvánvalóan attól függ, hogy az ország két része valahol egy minimumban mégis hogyan tud majd kiegyezni. Mert kétségtelen az utolsó hat, vagy inkább tizenkilenc év történetéből, hogy ennek az engesztelhetetlenségnek, amivel a táborok egymással szemben állnak, bénító társadalmi és gazdasági hatása is van, és az ország ezt megszenvedti. Minimálisan azért meg kell találni a közös nyelvet, mert különben ez a dátum, amit kérdezett, és amit nem prognosztizálnék, jócskán kitolódik. Ugyanakkor messze nem olyan reménytelen a helyzet. Itt vannak a környező országok: Szlovénia, amelyik jugoszláv tagköztársaságként jobb helyzetből indult; Szlovákia az utolsó években; bizonyos fokig még Románia is; aztán a balti országok meg tudták mutatni, hogy azért néhány esztendő alatt is egy bizonyos közbizalmat élvező – vagy talán kemény – politikának köszönhetően rövid távon is jelentős eredmények érhetők el.

SZABÓ LÁSZLÓ ZSOLT – TÓTH Gy. LÁSZLÓ